

Ο Στρατός και ο καταλυτικός ρόλος του στη διαμόρφωση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (Β')

/ [Πεμπτούσια](#)

[Byzantio_02a.jpg](#)

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία ή αλλιώς η Βασιλεία Ρωμαίων αποτελούσε τη συνέχεια της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Κατά συνέπεια ο Βυζαντινός Στρατός αποτελούσε τη φυσική συνέχεια των Λεγεώνων της αρχαίας Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και διατηρούσε το ίδιο επίπεδο πειθαρχίας, δυναμισμού και οργάνωσης περίπου μέχρι τον 7^ο αιώνα. Μάλιστα, για ένα μεγάλο κομμάτι της ιστορίας του, ο Βυζαντινός στρατός συνιστούσε την πιο ισχυρή και αποτελεσματική στρατιωτική δύναμη ολόκληρης της Ευρώπης[1].

Ο Στρατός ως πολιτειακός ή πολιτικός παράγοντας στη βυζαντινή αυτοκρατορία

Στο Imperium Romanum η φρουρά των πραιτοριανών υπήρξε κύριος παράγοντας για την αναγόρευση του ρωμαίου αυτοκράτορα. Σύμφωνα με τον Ι. Καραγιαννόπουλο υπογραμμίζεται: «Συνήθως το στρατό στα καθεστωτικά του καθήκοντα αντιπροσώπευε η ανακτορική φρουρά, που οι αρχηγοί της... είχαν τη δύναμη είτε σε συνεννόηση με τη σύγκλητο και με τους δήμους είτε και μόνοι, να επιβάλλουν τον εκλεκτό τους και να δημιουργούν έτσι de facto καταστάσεις»[2]. Η δυνατότητα αυτή ασθένησε με τη μεταρρύθμιση του Μ. Κωνσταντίνου που πέτυχε να διαχωρίσει την πολιτική από τη στρατιωτική διοίκηση. Αυτή φυσικά μείωσε τη δυνατότητα του στρατού στο να εκλέγει και να ανακηρύσσει αυτοκράτορες, χωρίς, όμως, να την εξαλείψει οριστικά[3]. Τέτοιες ενέργειες υπήρξαν εντονότερες στους περιφερειακούς στρατηγούς. Αυτοί ήταν πανίσχυροι και πολλές φορές στη διάρκεια της ζωής του Βυζαντίου κατόρθωσαν να ανακηρύξουν αυτοκράτορες και να επιβάλουν τους διάφορους όρους τους[4].

Ο στρατός ήταν κατεξοχήν σώμα συντηρητικό, για το λόγο, διατήρησε τους πρώτους αιώνες αρκετά πράγματα από το ρωμαϊκό εξοπλισμό του. Με το πέρασμα των χρόνων η ενδυμασία και ο εξοπλισμός του στρατού άλλαξαν προκειμένου να

προσαρμοστούν στις νέες απαιτήσεις των υπερασπιστών της βυζαντινής αυτοκρατορίας[5]. Ο εξοπλισμός των στρατιωτών διακρινόταν σε αμυντικό και επιθετικό. Ο θώρακας, το επανωκλίβανον χιτώνιο, οι κνημίδες, οι ασπίδες και η περικεφαλαία αποτελούσαν τα αμυντικά όπλα, ενώ το ξίφος, το κοντάρι, το τόξο και ο απλός ή διπλός πέλεκυς ήταν τα επιθετικά όπλα[6]. Οι στρατιώτες φορούσαν τις περισσότερες φορές γάντια από μεταλλικό πλέγμα και χαλύβδινες μπότες. Οι αξιωματικοί επιπλέον φορούσαν ένα είδος ζακέτας κάτω από τον θώρακα, το υλικό της οποίας ποικίλει ανάλογα την εποχή. Οι ιππείς φορούσαν κράνος από χάλυβα και οι ίδιοι και το άλογο τους ήταν προστατευμένοι από μεταλλικό θώρακα[7]. Επιπλέον ο βυζαντινός στρατός έκανε χρήση και όπλων όπως οι βαλλίστρες, προκατασκευασμένες μικρές γέφυρες, που τους διευκόλυναν να περνάνε από τη μια πλευρά των ποταμών στην άλλη. Φυσικά, σημαντικότερο από τα όπλα του θεωρήθηκε το «υγρό πυρ»[8] και γνωστό στους Δυτικούς ως «Ελλήνων πυρ» που επινοήθηκε τον 7ο αιώνα[9].

Παραπάνω έγινε μία μικρή νύξη για τη σχέση του αυτοκράτορα με το στρατό. Ο τελευταίος, λοιπόν, υπήρξε τις περισσότερες φορές εκείνος που ανακήρυσσε τον αυτοκράτορα ή βοηθούσε στην ανατροπή του. Για το λόγο αυτό, συνήθως, οι αυτοκράτορες φρόντιζαν να διατηρούν καλές σχέσεις με το στρατό γενικά. Μέσα στην πάνω από χίλια χρόνια ζωής της αυτοκρατορίας πολλοί υπήρξαν οι αυτοκράτορες που ανακηρύχθηκαν από το στρατό ή προέρχονταν από τις τάξεις του στρατού[10]. Παρόλο, όμως τη δύναμη που είχε ο καθεστωτικός αυτός παράγοντας, πολλοί αυτοκράτορες προσπάθησαν να ελέγξουν και να περιορίσουν τη λειτουργία αυτού και των υπόλοιπων καθεστωτικών παραγόντων με τη βοήθεια του Δίκαιου, με την ανακήρυξη ή στέψη από τον ίδιο τον αυτοκράτορα ως αυτοκράτειρας της συζύγου του, κάποιου γιου του ή κάποιου στενού συνεργάτη του ως συναυτοκράτορα[11].

Τις περισσότερες, όμως, φορές ο στρατός είτε με την ανακήρυξη νέου αυτοκράτορα μέσα από τα σπλάχνα του είτε παρέχοντας στήριξη στον εκάστοτε διάδοχο του θρόνου υπήρξε ο εγγυητής της ομαλής διαδοχής του αυτοκράτορα. Άλλωστε δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι μέχρι τον 10^ο αιώνα ο αντιβασιλέας υπήρξε ή στρατηγός ή ναύαρχος με χαρακτηριστική περίπτωση του Ρωμανού Λεκαπηνού.

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ότι ο στρατός των βυζαντινών δεν υπήρξε πάντα εθνικός. Ήδη από τον 6^ο αιώνα, υπάρχουν τα σώματα των φοιδεράτων, συμμάχων, βουκελλαρίων που ήταν συγκροτημένα από ντόπιους, βαρβάρους αλλά και συμμάχους[12]. Όσον αφορά στους τρόπους στρατολογίας του βυζαντινού στρατού, αυτοί ποίκιλαν ανάλογα τους αιώνες. Έτσι στον 4^ο με 5^ο αιώνα έχουμε α. τον κληρονομικό, που περιλάμβανε άτομα που ήταν υποχρεωμένα να υπηρετήσουν

ως γιοι στρατιωτικών, β. τον εθελοντικό, δηλαδή βυζαντινούς και βάρβαρους μισθοφόρους και γ. το φορολογικό[13]. Μείωση των βάρβαρων μισθοφόρων έχουμε τον 6^ο αιώνα, ενώ παράλληλα είχε παρατηρηθεί το φαινόμενο πολλοί ντόπιοι νέοι προκειμένου να αποφύγουν τη στράτευση, ακολουθούσαν το μοναχικό βίο, χωρίς, όμως, να τηρούν τις αρχές που έπρεπε να χαρακτηρίζουν ένα μοναχό εν Χριστώ [14]. Μία σπουδαία μεταρρύθμιση στο βυζαντινό στρατό υπήρξε ο θεσμός των θεμάτων από τις αρχές του 7^{ου} αιώνα.

[1] Καραγιαννόπουλος, *Το Βυζαντινό Κράτος*, σ. 345.

[2] Ι. Καραγιαννόπουλος, *Η πολιτική θεωρία των Βυζαντινών*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 53.

[3] Φειδάς, σ. 161.

[4] Αυτόθι.

[5] A.B. Hoffmeyer, *Military Equipment in the byzantine Manuscript of Skylitzes in Biblioteca Nacional in Madrid, Granada 1966*. Αικ. Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή Ιστορία, Β΄ 867 -1081*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1997², σ. 342.

[6] Αυτόθι, σ. 342-343.

[7] Αυτόθι.

[8] J. Haldon, «Greek fire» revisited: recent and current research, E. Jeffreys, *Byzantine Style, Religion and Civilization: In Honour of Sir Steven Runciman*, Cambridge University Press, Cambridge 2006, σ.. 290-325.

[9] Άννα Κομνηνή, *Αλεξιάδα*, XIII.3.6.

[10] Συγκεκριμένα, οι αυτοκράτορες που ανήλθαν στο θρόνο μετά την ανακήρυξη τους από το βυζαντινό στρατό ή που προέρχονταν από τις τάξεις του υπήρξαν ο Κωνσταντίνος ο Μέγας (312-337), ο Ιουλιανός ο Παραβάτης (360-363), ο Ιοβιανός (363-364), ο Βαλεντινιανός Α΄ ή Ουαλεντινιανός (364-375), ο Ιουστίνος ο Α΄ (518-527), ο Τιβέριος Β΄ (574-582), ο Μαυρίκιος (582-602), ο Φωκάς (602 -610), ο Ηράκλειος (610 -641), ο Λεόντιος (695-698), ο Τιβέριος ο Γ΄ (698-705), ο Φιλιππικός Βαρδάνης 711-713, ο Θεοδόσιος ο Γ΄ (715-717), ο Λέων ο Γ΄ ο Ίσαυρος (717-741), ο Αρτάβασδος ή Αρτάβαζος που το 742 ανέτρεψε προσωρινά τον εικονομάχο αυτοκράτορα Κωνσταντίνο Ε΄, ο Κωνσταντίνος ο Στ (771-802), ο Μιχαήλ Β΄ ο Τραυλός (820-829), ο Ρωμανός Α΄ ο Λεκαπηνός ή Λακαπηνός (920-944), Ο Νικηφόρος Β΄ Φωκάς (963-969), ο Ιωάννης ο Τσιμισκής (925-976), ο Μιχαήλ ΣΤ΄ Βρίγγας (1056-1057), ο Αλέξιος Γ΄ Άγγελος (1195-1203), ο Μιχαήλ Α΄ Κομνηνός Δούκας (1205-1215). Βλ. σχετικά Κ. Παπαγγελόπουλου, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, National Geographic - Τέσσερα πι Α.Ε., τ. 9-15, Αθήνα 2005.

[11] Φειδάς, σ. 361.

[12] Καραγιαννόπουλος, *Το Βυζαντινό Κράτος*, σ. 348.

[13] Αυτόθι, σ. 349-350. Λέων Διάκονος, *Ιστορία*, Κ, 205, C. B Hase, (CSHB), Bonn 1828: «όταν απορής εξοπλίσεως των στρατιωτών, τοις ευπόροις μεν,

μη στρατευομένοις δε, κέλευε, εάν μη βούλονται στρατεύεσθαι, παρέχειν έκαστον ίππον αντί εαυτού και άνδρα και ούτως οι τε πένητες ανδρείοι οπλισθήσονται, οι τε πλούσιοι και άναδροι δουλεύουσι κατ' ισότητα των στρατευομένων».

[\[14\]](#) Καραγιαννόπουλος, *Το Βυζαντινό Κράτος*, σ. 349-350.